

Oponentský posudok habilitačnej práce. Mgr. Pavol Markovič, PhD.: *Typologická stratifikácia slovenského literárneho klasicizmu*. Vypracoval: prof. PhDr. Peter Káša, CSc., Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Slovenský literárny klasicizmus dnes nie je najpríťažlivejšou témou pre mladých literárnych vedcov, ale napriek tomu nemožno hovoriť o stagnácii či kríze výskumu v tejto oblasti. Dostatočným dôkazom z posledných dvoch dekád sú monografie R. Kiss-Szemána, E. Fordinálovej, M. Vojtecha, P. Mráza, ale najmä najnovšie editorské aktivity L. Riškovej a jej vedeckého tímu v ÚSL SAV. V tomto kontexte treba reflektovať aj vedecké výstupy habilitanta P. Markoviča, konkrétne jeho monografia *Slovenský klasicizmus a preromantizmus* (Prešov 2020) a predložený habilitačný spis. Podľa publikačnej činnosti možno usúdiť, že autor sa tejto téme vedecky a systematicky začal venovať až v ostatných rokoch. Asi dozrel čas na publikovanie a syntetizovanie kľúčových problémových okruhov, ktoré habilitant dlhodobo vyučuje v programe zameranom na prípravu budúcich pedagógov – učiteľov slovenského jazyka a literatúry. Obraz slovenskej literatúry obdobia osvietenstva a klasicizmu sa v didakticky zameraných publikáciách dlhé desaťročia kreoval v kultúrno-historických rámcach formovania a rozvíjania národného hnutia či obrodovania. Tento ideologický rámec určoval spôsoby prezentácie i metódy interpretácie dobovej literárnej produkcie. Markovičov spôsob čítania a interpretovania textov z obdobia klasicizmu narúša tento model, ale aj tradičnú explikatívnu didaktickosť v negatívnom ani pozitívnom zmysle slova. Jeho zámer „*nanovo čítať a interpretovať umelecké texty*“ (s. 3) vychádza z fundovanej štrukturalistickej analýzy a estetickej axiológie. Autor síce otvára „staronové“ problémy, ale ponúka vlastné úsudky a závery s minimálnou komentovanou reflexiou doterajšieho literárnohistorického výskumu. Možno aj kvôli absencii „cudzieh myšlienok“ nie je habilitačná práca príliš rozsiahla, ale skôr – a to je podstatné - primeraná a presná vo vzťahu k načrtnutej autorskej metóde. Práca je členená aj literárno-druhovo: prvé dve kapitoly sa venujú poézii a nasledujúce dve prozaickým dielam.

V prvej kapitole, ktorá kopíruje názov habilitačného spisu sa realizuje aj akási východisková esencia vymedzeného cieľa: „*sformulovať inovovanú typológiu klasicistickej a preromantickej literatúry (1780 – 1836)*“. Autor pripomína otvorený charakter tohto skôr literárnohistorického než poetologického systému a následne predkladá päť „vlastných“ a inovatívnych vývinových fáz slovenskej klasicistickej literatúry: 1/ osvietenský klasicizmus (próza), 2/ epigónska fáza (Tablic a Palkovič), 3/ ideovo-etická programová poézia (Tablic, Šafárik), 4/ vrcholný klasicizmus (Kollár, Hollý), 5/ romantizujúci klasicizmus. Jednotlivé fázy autor charakterizuje krátkym opisom, načrtáva vlastný výklad a tým obchádza a relativizuje zaužívané kategórie klasicistickej estetiky ako napr. rokoko, sentimentalizmus,

biedermeier, preromantizmus a pod. Predložená typológia má charakter vývinovej periodizácie, ktorá sa snaží maximalizovať dynamiku a variabilitu umeleckej literatúry, ale aj tento koncept neobchádza zjednodušenia a tým vyvoláva aj niektoré otázky. Ako typické znaky poetiky „štvrtej fázy“ tzv. vrcholného klasicizmu uvádza Markovič spolu so S. Šmatlákom: „národnú tematiku, historizmus, idealizáciu reality a vysoký básnický štýl“, pričom, podľa môjho názoru, minimálne prvé tri by sme mohli považovať aj za celkom relevantné znaky romantizmu, čo by však znamenalo, že J. Kollár je problematický ako reprezentant „vrcholného klasicizmu“ a jeho dielo korešponduje s rámcom „piatej fázy“ tzv. romantizujúceho klasicizmu, kde sa akcentujú národné špecifiká a význam časovej premeny (historizmus). Kollár v prológu *Slávy dcery* - „*Předzpěv*“ namiesto tradičnej klasicistickej „pocty a oslavy“ univerzálnych hodnôt uvádza svoje rozsiahle básnické dielo síce ešte v antickej časomernej forme, ale už preniknuté aktuálnou rétorickou obraznosťou, ba až prvkami politickej angažovanosti, čo sú určujúce znaky romantickej alebo aspoň silne romantizujúcej poetiky. V ostatnom čase práve túto rovinu textu zdôrazňoval aj D. Tureček a následne i P. Zajac. Tieto skutočnosti výrazne relativizujú zaužívané literárnohistorické schémy, preto sa chcem habilitanta v tejto súvislosti opýtať aj na zmysel prezentácie tohto nového „vývinového konštruktu“. Môže to byť signál k novej „alternatívnej“ periodizácii dejín slovenskej literatúry alebo je to len „ad hoc“ replika na zaužívané a možno často až príliš zjednodušujúce didaktické schémy v rozličných akademických i neakademických „dejinách slovenskej literatúry“. A k tomu ešte dve podotázky: 1/ Pracujete s touto typologickou stratifikáciou aj vo výučbe? Ak áno, ako sa to osvedčilo?, 2/ Aký je Váš názor na rozličné varianty periodizácie slovenskej literatúry obdobia 1780 – 1836 napr. aj v dvoch novších vysokoškolských učebniciach: Vojtech, M.: Slovenská klasicistická a preromantická literatúra (Bratislava 2017) a Sedlák, I.: Dejiny slovenskej literatúry I, Martin MS a LIC 2009.

Druhá kapitola, zameraná na topos múzy, tvorí jadro habilitačnej práce a to nielen kvôli rozsahu a téme, ale najmä preto, že sa tu v plnej miere potvrdzujú mimoriadne kvalitné interpretačné dispozície P. Markoviča a to dôsledná a precízna textová analýza, interdisciplinárne komparatívne prieniky (najmä s filozofiou) a jazykovo-štylistická presnosť a jasnosť. Dominantný priestor venuje aj poézii P. J. Šafárika, ktorá výrazným spôsobom ozvláštnila a zdynamizovala literárny život v slovenskom i českom prostredí. Tieto nezvyčajné estetické a umelecké hodnoty Šafárikovej ranej poézie odkrývali v minulosti vysoko kvalifikovaní a elitní literárni vedci ako napr. M. Hamada, M. Červenka, C. Kraus, S. Šmatlák, F. Štraus a i., ktorí o týchto problémoch písali systematicky, fundovane, pričom osvetľovali dielo z viacerých aspektov a neraz prinášali aj polemické pohľady. Viaceré, ale

iba nepriame a skryté ohlasy a súzvuky s týmito názormi nachádzame aj v interpretáciách P. Markoviča, ktorý prichádza k záveru, že: „*Šafárikova poézia je, podobne ako diela iných klasicistov, v zrejmom vzťahu k meštianstvu najmä tým, že je hodnotovo konformná, amplifikačná a afirmatívna a nedisponuje postupom transgresie*“ (s. 42). Autor si tak trochu protirečí s predchádzajúcou tézou, že v básnickej zbierke P. J. Šafárika koexistujú „staršie vzory, ale aj **modernizujúce básne** ako *Slavení slovanských pacholků*“ (s. 15). Myslím si, že autor tu precenil dva momenty: 1/ Šafárik ako šestnásťročný študent mal úplne iný vzťah k meštianstvu (ak nejaký vôbec mal) ako jeho predchodcovia, najmä Tablic a Palkovič. Jeho poetologický konformizmus však možno spájať najmä s tým, že ako talentovaný básnik „iba“ nadštandardne zvládol básnické remeslo a „nevybočoval z rámca adaptabilného básnika“ (C. Kraus), 2/ diskutabilné je aj to, či práve báseň *Slavení slovanských pacholků* je modernizujúcim elementom v básnickej zbierke, oveľa modernejšie vyznieva Šafárikovo formálne experimentovanie v básni *Zašlý a vzešlý ráj* ako aj iné meditatívne básne. Autor ukazuje v akej intenzite „múzy“ kreujú verše J. Palkoviča, B. Tablica a najmä J. Hollého, ale naopak u J. Kollára sa tieto éterické bytosti realizujú iba nepriamo, pričom dochádza „k prekladu a aktualizácii antického mýtu na slovanský“ (s. 45), potvrdzujúci aj odklon od typického klasicistického modu a romantizujúce tendencie v poetickej štruktúre veršov J. Kollára. **Otázka do diskusie:** Možno prvé vydania *Slávy dcéry* považovať za prelomové dielo (prvý signál romantizmu) v dejinách slovenskej i českej literatúry podobne ako Mickiewiczove *Poezje* (1822), Kölcsey *Hymnus* (1823) Vörösmarty *Szózat* (1836) ... ?

V rovnako rozsiahlej štvrtej kapitole sa autor paradoxne detailne venuje tzv. „periférnym prozaickým tendenciám“, ktoré, možno okrem prózy *Obchodníci* J. P. Tomáška, iba z nevyhnutnosti zaplňajú miesto aj v akademických dejinách slovenskej kvôli zachovaniu „kontinuity“ vo vývine slovenskej prózy. V tejto časti P. Markovič už pracuje s tradičnými kategóriami ako preromantizmus, sentimentalizmus, *biedermeier*, ale píše aj o „romantizujúcom klasicizme a romantizujúcej meštianskej próze“, ktorej pripisuje celkom adekvátne iba „vývinovú hodnotu a popularizačnú funkciu“. Jeho precízne štrukturalistické analýzy však iba potvrdili potvrdené, ďalej premýšľať o týchto textoch má zmysel asi už len v kontextuálnych a sociologických intenciách literatúry, teda zamerať sa na to, do akej miery tieto texty vytvárali „literárne pole“ novodobej slovenskej kultúry, ako formovali slovenskú čitateľskú obec a vkus napr. aj v konkurencii s nemeckou a českou kalendárovou literatúrou. Podobné estetické atribúty a znaky „vývinového smerovania k romantizmu“ (s.71) hľadá a (ne)nachádza habilitant aj v najzaujímavejšej próze *Obchodníci* (1846). Asi produktívnejšia by bola opäť tematicko-sociografická interpretácia, ktorá by odhalila možno aj isté

„protorealisticko-sociografické“ znaky prózy, ktorá je asi prvým literárnym obrazom formovania modernej podnikateľskej slovenskej elity v rámci početnej komunity v Pešti, teda mimo dominantného slovenského etnického priestoru, dnešného Slovenska.

Záverečná kapitola otvára symptóm „romantizujúceho klasicizmu“ v diele J. Chalupku, kde sa hľadajú aj genologické aspekty a zvláštnosti tzv. kocúrkovského toposu. Autor vychádza zo staršieho dramatického textu *Kocúrkovo* a hľadá paralely s mladšou rovnomennou prózou, ktorá až dodnes existuje iba v časopiseckej verzii (Hronka 1836). Tento prístup považujem za originálny najmä preto, že kanonický dramatický text, je najmä vďaka teatrológom pevne ukotvený v kontextoch dejín drámy i divadla. Podobne ako v predchádzajúcich kapitolách aj teraz sa habilitant zameriava na filiacie Chalupkových textov s romantizmom, dokonca používa aj „podporné“ pojmy ako: **obrodenecký vzdelanec** (s. 79) **či obrodenecká satira** (s. 82), čo považujem za veľmi problematické spojenia, ktoré pôsobia navyše aj trochu anachronicky a protirečivo. Bolo by dobré, keby to autor vysvetlil a zdôvodnil použitie slova **obrodenecký** namiesto primeranejšieho **osvietenský**. Vtesnávať dielo J. Chalupku do rámcov romantizujúci klasicizmus môže síce poslúžiť ako vhodná barlička pre vyzdvihnutie progresivity a originality Chalupkových textov na pozadí nezáživného klasicizmu, ale zmyslupnejšia je interpretácia v intenciách európskej i slovenskej osvietenskej „smiechovej kultúry“. Chalupka bol slovenský vzdelanec a národovec, ale vysmieval sa univerzálnej nadnárodnej ľudskej hlúposti, pokrytectvu a lenivosti.

Habilitačná práca potvrdila, že problémy súvisiace s terminologickým pomenovaním literárneho vývinu zostávajú naďalej otvorené, ale musia sa spájať s veľmi pragmatickými diskusiami o tom, ako ich aplikovať v školskej praxi, teda ako reálne napĺňať teoretické modely, ako efektívne učiť literatúru alebo ako vychovávať v našom univerzitnom prostredí budúcich učiteľov a čitateľov možno aj klasicistickej literatúry. P. Markovič poukázal najmä na to, že literárna história, v rámci prezentácie národnej literatúry by mala razantnejšie otvárať otázky, ktoré sa dotýkajú jedinečnosti, nadčasovosti a estetických kvalít vybraných textov slovenskej umeleckej literatúry. **Zaujímam by ma však ešte aj názor na:** 1/ možnosti modifikácie a inovácie slovenského literárneho kánonu 2/ efektívnejšiu aplikáciu literárnej komparatistiky, mediálnej výchovy a sociológie literatúry v školskej praxi.

Habilitačnú prácu *Typologická stratifikácia slovenského literárneho klasicizmu* odporúčam prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe odporúčam udeliť akademický titul docent v odbore habilitačného konania a inauguračného konania teória literatúry a dejiny národných literatúr

V Prešove 4. 1. 2021.

prof. PhDr. Peter Káša, CSc., FF PU v Prešove.